

بررسی اثرات معافیت‌های گمرکی و تخفیفات حقوق ورودی بر درآمد گمرکی دولت

پذیرش: ۹۸/۲/۹

دریافت: ۹۷/۸/۱۹

سید هادی عربی^۱
حسین هرورانی^۲، نویسنده مسئول

طبقه‌بندی JEL: H24, H71, H77, O24

معافیت‌های گمرکی / تخفیفات حقوق ورودی / کالای همراه
مسافر / نرخ حقوق ورودی / استثنائات تجاری

چکیده

باید توجه شود که منظور و مقصود اصلی حمایت اعمال شده از طرف قانون‌گذار تقویت و کمک به گروه‌های خاص بوده است و قطع یکباره آن می‌تواند به مثابه ضربه‌ای بر آن گروه باشد. این مقاله با روش توصیفی-تحلیلی و استفاده از شیوه مطالعات اسنادی، ضمن برآورد آثار آن بر کاهش درآمد دولت، در پی پاسخ به بررسی تأثیر اعطای معافیت‌های گمرکی و تخفیفات حقوق ورودی با این گستردگی و تنوع بر اقتصاد کشور است.

وجود تبصره‌های متنوع و استثنائات گوناگون در قوانین مربوط به بخش تجارت با توجه به ایجاد رانت و مزیت برای بخش یا گروهی خاص همواره با درخواست‌های جدید از سوی سایر بخش‌های اقتصادی به بهانه‌های مختلف مواجه بوده است. اعطای معافیت‌های مالیاتی گسترده بدون دلایل توجیهی، به ناکارایی نظام تجاری و ضعف نظام اجرایی منجر می‌شود که در این راستا ساماندهی معافیت‌های فوق کاملاً ضروری است. از سوی دیگر

با گسترده شدن نقش دولت در اقتصاد برای تحقق وظایف حاکمیتی دولت، وجود منبع درآمدی پایدار برای دولت الزامی است و داشتن برنامه‌ای مدون برای استفاده مدبرانه از سایر ظرفیت‌های داخلی اقتصاد باید بیشتر مورد توجه قرار گیرد. در این راستا برای اداره امور کشور، جایگزینی درآمدهای مالیاتی که یکی از پایدارترین و قابل‌اتکاترین منابع مالی می‌باشد، به جای درآمدهای پرنوسان و غیرقابل‌اطمینان حاصل از فروش نفت، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. از سوی دیگر بنا به اظهارات رئیس سازمان امور مالیاتی کشور با توجه به اینکه حدود ۶۰ درصد تولید ناخالص داخلی کشور، مشمول مالیات و تقریباً حدود ۴۰ درصد از تولید ناخالص داخلی کشور از مالیات معاف بوده و ۲۰ تا ۲۵ درصد فرار مالیاتی یا کتمان درآمد مالیاتی داریم که در حقیقت بار تکفل مالیات روی ۴۰ درصد اقتصاد کشور است (امور مالیاتی استان مازندران)، به نظر می‌رسد باید به بحث معافیت‌های گمرکی و تخفیفات حقوق ورودی که یکی از منابع درآمدی دولت محسوب می‌شود، توجه ویژه‌ای داشت.

گسترده‌گی معافیت‌ها و در عین حال عدم توجه به تحلیل هزینه فایده در اعطای این مشوق‌ها، موجب گردیده تا برخی از این معافیت‌ها در عمل، هزینه‌های بیشتری نسبت به فواید حاصل داشته باشند که این امر می‌تواند منجر به انحراف از اهداف اصلی وضع معافیت‌ها باشد.

از سوی دیگر یکی از مشکلات عمده و اساسی نظام قانون‌گذاری که در اغلب اوقات موجبات اختلال در نظام اجرایی قانون را نیز فراهم می‌آورد، وجود اصلاحیه‌های متعدد، تبصره‌های متنوع و استثنائات گوناگون است. قوانین مربوط به بخش تجارت (قانون امور گمرکی، قانون تجارت، قانون مقررات صادرات و واردات) نیز با توجه به ارتباط مستقیم آنها با امور مالی و در نتیجه رابطه و اثر فوری بر فرایند انجام کار و ایجاد رانت و مزیت‌های بخش یا گروهی خاص همواره با اصلاحات، تبصره‌ها و استثنائات گوناگون

مواجه بوده است. عمده‌ترین موارد ایجاد استثناء و رانت در این موارد مربوط به معافیت‌های مختلف از پرداخت حقوق ورودی و گمرکی است.

یکی از ابزارهای دولت‌ها در راستای حمایت از تولید داخل، وضع تعرفه گمرکی (حقوق ورودی) بر کالاهای وارداتی می‌باشد. از این رو است که این نوع مالیات را به عنوان «نرخ حمایت از تولید داخل» نیز می‌نامند. مطابق بند «د» ماده (۱) قانون امور گمرکی مصوب ۱۳۹۰، حقوق ورودی معادل چهار درصد (۴٪) ارزش گمرکی کالا [۱] به اضافه سود بازرگانی که توسط هیأت وزیران تعیین می‌گردد به علاوه وجوهی که به موجب قانون، گمرک مسئول وصول آن است و به واردات قطعی کالا تعلق می‌گیرد ولی شامل هزینه‌های انجام خدمات [۲] نمی‌شود. بنابراین نرخ حقوق گمرکی در چارچوب قانون تعیین می‌شود و وضع و یا دخل و تصرف در آن در حوزه اختیارات مجلس شورای اسلامی است و نرخ سود بازرگانی نیز برای هر کالا متفاوت از سایر کالاها بوده و وضع آن در حوزه اختیارات دولت می‌باشد. لازم به ذکر است که تعیین سود بازرگانی توسط کمیسیون ماده (۱) آیین‌نامه اجرایی قانون مقررات صادرات و واردات (کمیته دائمی مقررات صادرات و واردات) صورت می‌پذیرد [۳].

مقاله حاضر قصد دارد با مشخص نمودن انواع معافیت‌ها و تخفیفات گمرکی و تخمین ظرفیت درآمدی آن برای دولت، به توصیه‌هایی در راستای ساماندهی این نوع معافیت‌ها بپردازد.

۱. طرح مسأله

کشور ایران با هفت کشور عراق، آذربایجان، ارمنستان، ترکمنستان، پاکستان، افغانستان و ترکیه دارای مرز خشکی و با شش کشور روسیه، قزاقستان (در شمال)، کویت، قطر، امارات متحده عربی، بحرین (در جنوب)، عربستان و عمان دارای مرز آبی است. به طوری که طولانی‌ترین مرز را با کشور عراق و کوتاه‌ترین مرز را با کشور ارمنستان دارد [۴].

از بین ۳۱ استان کشور، ۱۶ استان کشور مرزی محسوب می‌شوند. بر اساس آخرین سرشماری در سال ۱۳۹۵ بیش از ۵۰ درصد جمعیت کشور در این استان‌های مرزی زندگی می‌کنند. بنابراین توجه به این مناطق می‌تواند نقش به‌سزایی در توسعه و آبادانی کشور داشته باشد.

بر اساس شواهد آماری و مطالعات انجام شده، استان‌های مرزی کشور کمتر از استان‌های مرکزی توسعه یافته‌اند و از منظرهای مختلف دچار محرومیت هستند. از جمله چهار استان سیستان و بلوچستان، کردستان، ایلام و آذربایجان غربی کمترین سطح توسعه یافتگی را دارند و جزء محروم‌ترین و آسیب‌پذیرترین استان‌های کشور محسوب می‌شوند.

نکته حائز اهمیت آن است که تداوم این محرومیت علی‌رغم اتخاذ تدابیر مختلفی از جمله توسعه بازارچه‌های مرزی، ایجاد معابر کوله‌بری (بازارچه موقت مرزی)، ورود کالاهای ملوانی با لنج‌های زیر ۵۰۰ تن (ته لنجی)، تخفیف در سود بازرگانی، فروش سوخت ترجیحی در مناطق مرزی، معافیت مالیاتی و نظایر آن بوده است. جدای از مطالعاتی که بر بی‌اثر بودن امتیازات فوق‌ادعان داشته‌اند [۵] که بر بی‌اثر بودن معافیت‌ها و تخفیفات حقوق ورودی در مناطق محروم تاکید داشته‌اند، به نظر می‌رسد مقررات دولتی نیز تاکنون نتوانسته در توسعه مناطق فوق‌راه‌گشا باشد و یکی از دلایل مهم عدم اصابت حمایت‌های فوق‌به هدف این است که ظرفیت سازمانی لازم برای بهره‌برداری از امتیازات فوق‌وجود ندارد و آنها را به جای فرصت به تهدید تبدیل نموده است. علاوه بر این علی‌رغم معافیت‌ها و تخفیف‌های متعدد گمرکی، برنامه‌ای مدون برای توسعه مناطق فوق‌وجود ندارد که بتواند با شناسایی قابلیت‌های هر منطقه از فرصت‌های مذکور جهت توسعه مناطق بهره‌برداری نماید.

۲. تعرفه و حقوق ورودی

حقوق ورودی یکی از تعاریف کلیدی و اساسی حوزه تجارت محسوب می‌شود که توجه به آن از چند منظر مهم است.

تجمیع کلیه وجوهی که از واردات اخذ می‌شود، اخذ تمامی وجوه توسط یک مرجع سازمانی و تطابق تعاریف داخلی با تعاریف بین‌المللی موضوعاتی است که این تعریف را در چند سال گذشته با تغییراتی مواجه کرده است.

در تعیین نرخ‌های حقوق ورودی اهدافی از جمله حمایت از تولید داخلی و استفاده حداکثری از ظرفیت‌های تولید داخلی، ایجاد انگیزه برای صاحبان کسب‌وکار و اشتغال، جایگزین کردن تولید داخلی به جای واردات، کسب درآمد از برقراری حقوق ورودی به منظور تأمین منابع مالی دولت، تغییر در الگوی مصرف جامعه و مردم، حمایت از اقشار آسیب‌پذیر جامعه، مبارزه با قاچاق کالا و ارز، مبارزه با دامپینگ، تنظیم بازار داخلی، مقابله با شرایط تحریم، بحران، خشکسالی و... مد نظر قرار می‌گیرند.

عوامل تأثیرگذار چندگانه‌ای بر حقوق ورودی مؤثر است که از عمده‌ترین آنها می‌توان به میزان واردات، نرخ ارز، نرخ‌های حقوق ورودی، موانع غیرتعرفه‌ای تجارت شامل محدودیت‌ها و سهمیه‌های وارداتی، مجوزهای وارداتی خاص، استانداردهای ویژه برای کیفیت کالاها، تأخیرهای ایجاد شده به واسطه بروکراسی اداری، موانع فنی مرتبط با تجارت خارجی، اقدامات و آزمایشات بهداشتی و... معافیت‌هایی که در قالب قوانین و مصوبات هیأت وزیران و معافیت‌های ستاد تدابیر ویژه، اشاره کرد.

اهداف ترسیم شده برای وضع معافیت‌ها

طی سال‌های گذشته قوانین متعددی از جمله قانون ساماندهی مبادلات مرزی، قانون امور گمرکی، قانون مالیات‌های مستقیم و... با اهداف تأمین منابع مالی دولت، ایجاد اشتغال، افزایش رفاه و... در راستای افزایش مشوق‌ها و معافیت‌های مالیاتی تصویب و اجرا شده است. اصولاً اهداف کلی دولت‌ها از اعطای مشوق‌ها و معافیت‌های مالیاتی استفاده از آنها به‌عنوان ابزاری جهت اعمال سیاست‌های اقتصادی و اجتماعی است.

معافیت‌های مالیات بر واردات (مشمول بر معافیت‌ها، تخفیفات و ترجیحات گمرکی) که از جمله مشوق‌های مالیاتی موضوعی محسوب می‌گردند، در همین راستا اعطا می‌گردند و عموماً اهدافی همانند حمایت از شکل‌گیری و تداوم فرایند تولید داخلی، توسعه مناطق محروم و برقراری توازن منطقه‌ای، حمایت از اشخاص و اقشار خاص، لحاظ مقتضیات امور دفاعی و امنیتی، حمایت از صنایع و بخش‌های استراتژیک و کلیدی، تسهیل تشریفات گمرکی و روابط دیپلماتیک و تجاری و... را دنبال می‌نمایند.

نکته کلیدی در حصول اهداف مذکور، کارآمدی معافیت‌های مالیات بر واردات می‌باشد که آن نیز منوط به هدف‌مندی این قبیل مشوق‌های مالیاتی است. به عبارت دیگر، شرط لازم برای دستیابی به اهداف مذکور، کارآمدی و هدف‌مندی این گروه از معافیت‌ها است که می‌تواند منجر به بروز آثار مثبتی در بخش‌های اقتصادی شود. اما چنانچه این قبیل معافیت‌ها هدف‌مند نباشند و در نتیجه کارآمد عمل نمایند، خود به عاملی منفی برای اقتصاد و جامعه تبدیل شده و اثرات منفی همچون برقراری تبعیض مالیاتی، کاهش ظرفیت بالفعل مالیاتی، افزایش زمینه‌های فرار مالیاتی، برهم زدن توازن منطقه‌ای، بی‌اثر شدن این قبیل مشوق‌ها به عنوان ابزاری جهت مدیریت اقتصادی و حذف و یا کاهش مزیت نسبی در تولید برخی کالاها به‌ویژه در شرایط فعلی کشور، برجای خواهند گذاشت.

آثار منفی معافیت حقوق ورودی و تخفیفات سود بازرگانی
مباحث مربوط به حمایت از بخش‌های مختلف اقتصادی یا حمایت از مناطق مختلف یکی از موضوعاتی است که همواره به علت ایجاد فضای تبعیض و استثناء با مخالفت‌ها و ابهاماتی برخورداریافته است، با این حال همواره گروه‌هایی که از این حمایت‌ها بهره می‌برند از وجود و الزام به تداوم آن دفاع کرده و در مقابل گروه‌های مخالف موضع می‌گیرند. یکی از معضلات این حمایت‌ها آن است که همواره

عده‌ای در صف اخذ مجوز دریافت این مزایا قرار دارند و خود را محق دریافت این حمایت‌ها دانسته و وجود تبعیض و حمایت را در کنار خود عاملی برای ایجاد فضای عدم رقابت سالم دانسته و تقاضا دارند به گروهی بپیوندند که در حال استفاده از این مزایا است. بنابراین درخواست‌ها برای بهره‌مندی از این مزایا ادامه داشته و گروهی که با حمایت به فعالیت خود ادامه می‌دهند و به دلیل برخورداری از این حمایت‌ها به رفع ساختاری و اساسی مشکلات خود نمی‌پردازند.

در سوی دیگر دولت برای کسب درآمد مالیاتی پیش‌بینی شده از کالاهای وارداتی، بر دیگر گروه‌ها و بنگاه‌های فعال فشار بیشتری وارد می‌کند. یعنی برای جبران کاهش درآمد مالیات بر واردات، نرخ‌های تعرفه بیشتری، بر کالاهایی که از معافیت بهره‌مند نیستند، تحمیل خواهد شد. بی‌تردید اعطای معافیت‌های مالیاتی گسترده، بدون دلایل توجیهی، به ناکارایی نظام تجاری و ضعف نظام اجرایی منجر می‌شود.

معافیت‌های مالیاتی نباید برای کالاهای متعدد و برای زمان نامحدودی در نظر گرفته شود، در دوره‌های مختلف باید تحقق اهداف مورد نظر از اعطای این معافیت‌ها مورد بررسی قرار گیرد و اگر ادامه آن از نظر اقتصادی ضروری نبود، اعطای این معافیت‌ها می‌تواند لغو شود.

علی‌رغم اینکه بر اساس ماده (۶) قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه [۶] و اصل پنجاه و یکم قانون اساسی [۷] اعطای هرگونه معافیت، تخفیف یا ترجیح مالیاتی می‌بایستی در چارچوب قوانین مربوطه صورت پذیرد اما اعمال این‌گونه معافیت‌ها، در روند تحقق اهداف و عملکرد دولت و نیز گمرک، اشکالاتی را به وجود می‌آورد که برخی از آنها به شرح زیر است:

۱. در اجرای ماده (۱۰۳) قانون برنامه پنجم توسعه و به منظور حمایت از صنایع و تولیدات داخلی، دولت صرفاً مجاز به برقراری «موانع تعرفه‌ای» بوده و با افزایش سود

بازرگانی کالاهای وارداتی، می‌تواند چتر حمایتی خود را بر تولیدات داخلی به‌منظور پشتیبانی از سرمایه‌گذاری، تولید و تداوم اشتغال اعمال نماید. از این رو، تخفیف در سود بازرگانی کالاهای وارداتی، سیاست‌های حمایتی دولت را کم‌رنگ نموده و باعث کاهش اثربخشی این حمایت‌ها می‌گردد.

۲. عدالت مالیاتی حکم می‌کند که از کالاهای یکسان، در زمان ترخیص از کلیه مبادی ورودی کشور، حقوق ورودی یکسان اخذ گردد. در حالی که اعمال تخفیف در سود بازرگانی کالاهای وارداتی از برخی مبادی ورودی، امکان رعایت عدالت مالیاتی را محدود ساخته و موجب رقابت غیرمنصفانه در بازار کالاها می‌شود.

۳. اعمال تخفیف در سود بازرگانی کالاهای وارداتی، به‌ویژه پس از تصویب بودجه سالیانه سازمان‌ها و نهادهای دولتی که با بررسی‌های لازم تعیین و در مجلس شورای اسلامی مصوب می‌شود، بر میزان حقوق ورودی دریافت شده از اقلام وارداتی و به‌تبع آن، درآمدهای استحصال‌گمرک، تأثیرات قابل توجهی به‌جای می‌گذارد و امکان تحقق درآمد پیش‌بینی شده از محل واردات کالا را با اشکال مواجه می‌سازد.

۴. بسیاری از کالاهای ترخیص شده از مبادی ورودی مشمول تخفیف در سود بازرگانی، به مراکز اصلی توزیع و فروش، انتقال یافته و اغلب مشمول طرح قیمت‌گذاری سازمان حمایت از مصرف‌کنندگان و تولیدکنندگان نبوده و اصولاً با سود عاقله، در اختیار مصرف‌کننده قرار نمی‌گیرند؛ لذا سود ناشی از اعمال تخفیف در حقوق ورودی کالاهای وارداتی، صرفاً به نفع واردکننده بوده و مصرف‌کنندگان این‌گونه کالاها، به‌ویژه ساکنین مناطق محروم (که انگیزه و هدف اصلی برقراری این تخفیفات بوده‌اند) عملاً از این حمایت، بی‌بهره می‌مانند. در ادامه به انواع معافیت‌های گمرکی و تخفیفات سود بازرگانی به‌موجب مصوبات هیأت وزیران و قوانین مصوب

مجلس شورای اسلامی اشاره شده که در حال حاضر از منظر قانونی معتبر بوده و نکات ارائه شده به جهت یکسان‌سازی تحلیل‌های براساس آخرین آمار موجود صورت پذیرفته است.

۳. انواع معافیت‌ها و قوانین و مقررات

الف: انواع معافیت‌های گمرکی (استثنائات تجاری) و تخفیفات سود بازرگانی و برآورد آثار آنها بر کاهش درآمد دولت (معتبر از منظر قانونی)

معافیت کالای همراه مسافر

بر اساس تعاریف بین‌المللی مندرج در «واژه‌نامه بین‌المللی گمرک» که توسط شورای همکاری گمرکی (سازمان جهانی گمرک) [۸] ارائه شده دو نوع مسافر [۹] تعریف شده است. مسافر غیرمقیم [۱۰] و مسافر مقیم مراجعت‌کننده [۱۱].

ایجاد تسهیلات و اعمال معافیت‌های مختلف جهت آسان‌سازی تشریفات گمرکی مسافران یکی از مواردی است که از دیرباز مورد توجه سازمان‌های جهانی قرار گرفته است. از این رو در ضمیمه (۳) و ضمیمه (۶) کنوانسیون استانبول [۱۳] به تسهیلات گمرکی مربوط به مسافران اشاره شده است [۱۴].

با توجه به آیین‌نامه اجرایی قانون مقررات صادرات و واردات مصوب ۱۳۷۳/۱/۱۴ هیأت وزیران میزان مجاز سقف معافیت گمرکی کالای همراه مسافر هشتاد (۸۰) دلار تعیین گردید که هر مسافر ورودی به کشور می‌تواند تا این مبلغ کالاهای مجاز با رعایت ماده (۱۷) قانون مقررات صادرات و واردات و آیین‌نامه اجرائی آن بدون پرداخت حقوق گمرکی و سود بازرگانی وارد نماید.

البته علی‌رغم قید سقف ۸۰ دلار برای هر نفر برای کالای همراه مسافر این میزان به‌طور کامل در گمرکات به‌درستی رعایت نمی‌شود و شواهد گویای آن است که واردات کالای همراه مسافر با ارزش بالاتری نیز صورت می‌گیرد.

قید دوم که همیشه توسط قانون‌گذار مورد نظر قرار گرفته است، قید غیرتجاری بودن کالای همراه مسافر است. تشخیص جنبه تجاری داشتن کالا معمولاً به عرف معمول در خصوص مسافر در کشورها بازمی‌گردد. به طور کلی شخصی که مسافر خوانده می‌شود، در حد رفع نیاز یک سفر و متناسب با زمان مسافرت و اقامت در یک محل اشیای شخصی را به همراه دارد که هدف قانون‌گذار آن بوده است تا سقف معینی از این کالاها (مستعمل و غیرمستعمل) از پرداخت حقوق گمرکی و سود بازرگانی و عوارض معاف باشند.

در کلیه موارد، تشخیص جنبه تجاری از غیرتجاری به عهده گمرک است و تشخیص گمرک بر اساس عرف و ... می‌باشد. با این حال جنبه غیرتجاری بودن کالا عمدتاً به نحوه مصرف کالا بستگی دارد و معمولاً کالایی است که برای فروش عرضه نمی‌شود. بنابراین تعداد، میزان و حتی ارزش کالا با توجه به نوع مصرف کالا جنبه تجاری بودن را مشخص می‌سازد.

با این حال عدم رعایت سقف ۸۰ دلاری برای کالای همراه مسافر و همچنین عدم رعایت قید نداشتن جنبه تجاری موجب شده است که ورود کالا از طریق همراه مسافر به روشی نامطلوب برای کالاهای تجاری تبدیل شود. این امر نیز به نوعی تنوع معافیت محسوب می‌شود و می‌تواند موجب افزایش بار مالیاتی بر کالاهای دیگر شود.

نکته دیگر که بسیار قابل تأمل است آن است که هیچ آماری از ورود کالاهای همراه مسافر در گمرک ثبت نمی‌شود و این امر موجب شده است که برآوردی دقیق و تحلیلی مناسب در این خصوص وجود نداشته باشد.

بر اساس آخرین آمارهای سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری در سال ۱۳۹۶ حدود ۵,۱۱۳,۵۲۴ نفر از طریق مرزهای زمینی، دریایی و هوایی وارد کشور شده‌اند [۱۵].

با فرض رعایت این سقف سالیانه و با در نظر گرفتن متوسط نرخ حقوق ورودی واقعی که در سال ۱۳۹۶

حدود ۱۱/۴۵ درصد می‌باشد. از حاصل ضرب سه عدد ۵,۱۱۳,۵۲۴ مسافر در سهمیه ۸۰ دلاری برای هر نفر در متوسط نرخ حقوق ورودی واقعی ۱۱/۴۵ درصدی می‌توان برآورد نمود طی سال فوق حدود ۴۶ میلیون و ۸۳۹ هزار دلار معادل ۵ هزار و ۶۲۰ میلیارد ریال [۱۶] از این ناحیه معافیت اعمال می‌شود [۱۷].

معافیت تعاونی‌های مرزنشینی

بر اساس ماده (۱) قانون ساماندهی مبادلات مرزی مصوب ۱۳۸۴/۷/۶ مبادلات مرزی عبارت است از: خرید و فروش کالا توسط ساکنان مناطق مرزی و تعاونی‌های مرز نشین دارای مجوز، پیله‌وران، بازارچه‌های مرزی، ملوانان، خدمه و کارکنان شناورهای دارای حداکثر ۵۰۰ تن ظرفیت در حجم و نوع مشخص و در سقف تعیین شده وزارت بازرگانی.

هم‌چنین بر اساس ماده (۴) این قانون، بازارچه مرزی محوطه‌ای محصور واقع در نقاط مرزی است که مطابق با استانداردهای تعیین شده توسط دولت، به صورت مستقل یا در قالب تفاهم‌نامه منعقد شده بین جمهوری اسلامی ایران و کشورهای هم‌جوار تأسیس می‌شود و در آنجا با حضور نماینده گمرک، تشریفات ترخیص کالای مجاز برای مبادلات مرزی صورت می‌گیرد. مرز نشینان می‌توانند کالاهای و محصولات مجاز را با رعایت مواد این قانون در بازارچه‌های مشترک مرزی استان مبادله نمایند.

از جمله اهداف این تعاونی‌ها عبارت است از توزیع درست کالاها، افزایش مبادلات رسمی در مرزها، کاهش مشکلات دولت در زمینه تأمین امکانات اولیه زندگی ساکنان مرزی.

از جمله امکاناتی که برای مرز نشینان در این بازارچه‌ها فراهم می‌شود عبارت است از سهولت در صادرات کالا، عدم نیاز به ثبت سفارش و پرداخت هزینه ثبت سفارش برای واردات کالاهایی که در مقابل آنها صادرات صورت گرفته است. بررسی عملکرد بازارچه‌های مرزی در سال

۱۳۹۶ حاکی از آن است که میزان واردات صورت گرفته از این بازارچه‌ها بالغ بر ۱۳۲ میلیون دلار است.

در حال حاضر برای تأمین امرار معاش مردم واقع در نوار مرزی، حدود ۵۳۰ تعاونی مرزنشین در کشور وجود دارد که از این تعداد حدود ۹۴ تعاونی فعال و با ۱۸۹ هزار عضو برای افرادی که در عمق ۲۰ کیلومتری مرزها سکونت دارند، کارت مرزنشینی صادر شده است و مرزنشینان می‌توانند در قالب این تعاونی‌ها به دادوستد مرزی بپردازند. سهمیه ارزی به ازای هر عضو تعاونی مرزنشینان که دارای کارت الکترونیکی مرزنشینی است سالانه ۱۶۰ دلار است و مرزنشینان می‌توانند در قالب این طرح با وارد کردن کالا از معابر رسمی از ۴۰ درصد تخفیف عوارض برخوردار باشند. میزان صادرات این تعاونی‌ها در سال ۱۳۹۶ برابر ۲۶۷ میلیون دلار و میزان واردات آنها برابر ۸۱ میلیون دلار بوده است.

معافیت معابر مرزی

در حال حاضر ۱۵ معبر مرزی در کشور و در استان‌های کردستان (۳ معبر)، آذربایجان غربی (۳ معبر) و سیستان و بلوچستان (۳ معبر)، کرمانشاه (۶ معبر) تحت عنوان بازارچه مرزی موقت طی مصوبه هیأت وزیران [۱۸] از تاریخ ۱۳۹۶/۰۵/۰۱ شروع به فعالیت نمودند. به دلیل فقدان قانون در الزام حضور نماینده گمرک جمهوری اسلامی ایران نظارت مناسبی بر واردات این معابر صورت نمی‌گیرد و تنها نیروی انتظامی در معابر فوق حضور دارد و معابر فوق تنها زیر نظر استانداری فعالیت می‌کنند. معابر فوق نقش مهمی در افزایش واردات بدون ضابطه و تسهیل و روان‌سازی قاچاق کالا به کشور ایفا می‌کنند. به علاوه این قبیل معابر مرزی با اهدافی نظیر کنترل ترددات مرزی، تأمین امنیت مرزها، تأمین معیشت مرزنشینان راه‌اندازی شده ولی متأسفانه به محلی برای ورود کالاهای قاچاق، غیراستاندارد و غیربهداشتی و غالباً کالاهای تجملی و آرایشی تبدیل شده و مرزنشینان نیز به‌عنوان بدوکی یا کوله‌بر با دریافت دستمزدی اندک در خدمت تجار شهرهای بزرگ قرار گرفته‌اند.

این امر منجر به برهم زدن بافت فرهنگی- اقتصادی مناطق فوق شده و به‌عنوان عاملی جهت ضربه به تولید کالاهای مشابه داخلی محسوب می‌شود.

از طرف دیگر کشورهای عربی حوزه خلیج فارس و نیز برخی دیگر از همسایگان چون عراق (اقلیم کردستان) اقدامات سخت‌گیرانه‌ای در جهت مقابله با پدیده قاچاق اتخاذ نمی‌کنند.

بر اساس آمار دریافت شده از ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز در سال ۱۳۹۳ تعداد کوله‌بران در کل کشور ۶۰،۹۴۳ نفر بوده که ارزش واردات از معابر مرزی که توسط کوله‌بران وارد کشور شده رقمی بالغ بر ۳،۶۱۱ میلیون دلار بوده است [۱۹].

نکته حائز اهمیت آن است که کالاهایی که از این طریق وارد کشور می‌شوند تقریباً همه آنها تجمیع شده و برای مراکز مصرف در داخل کشور ارسال می‌شوند و سود اصلی عاید تجاری خواهد شد که مردم مناطق فوق را اجیر کرده‌اند و مبلغ اندکی نصیب کوله‌بران خواهد شد.

معافیت ملوانی

بر اساس آمار سازمان بنادر و دریانوردی، حدود ۷۲،۰۰۰ ملوان در کشور فعالیت می‌کنند که آمار واردات کالا از طریق آنها به دلیل نبود پایگاه اطلاعاتی جامع، صرفاً بر اساس معافیت مندرج در قانون ساماندهی مبادلات مرزی قابل احصاء است.

از سوی دیگر مصوبه‌های شماره ۱۱۶۶۷۴/ت ۴۵۰۵۹ هـ و ۱۵۲۶۳/ت ۴۸۰۱۸ هـ مورخ ۱۳۹۰/۶/۸ در خصوص معافیت از سود بازرگانی کالاهای وارداتی ملوانان و خدمه کشتی‌ها و جلسه هیأت وزیران مورخ ۱۳۹۱/۰۱/۲۴ اصلاح بند «۱» تصویب‌نامه در خصوص معافیت از سود بازرگانی کالاهای وارداتی ملوانان و خدمه کشتی‌ها به شماره ۱۵۲۶۳/ت ۴۸۰۱۸ هـ مورخ ۱۳۹۰/۰۶/۰۸ مقرر می‌دارد هر یک از ملوانان، خدمه کشتی‌های زیر پانصد تن (لنج تجاری)

و کارکنان آن مجازند در هر سال «شش نوبت و هر نوبت تا سقف چهل میلیون (۴۰/۰۰۰/۰۰۰) ریال» کالا با معافیت از سود بازرگانی «در مورد ارزاق عمومی به میزان صد درصد (۱۰۰٪) و در مورد لوازم خانگی به میزان سی درصد (۳۰٪) پس از انجام تشریفات گمرکی و قانونی» به کشور وارد نمایند. به عبارت دیگر هر یک از ملوانان و خدمه کشتی‌های زیرپانصد تن (لنج تجاری) و کارکنان آن مجازند در سال تا سقف ۲۴۰,۰۰۰,۰۰۰ ریال کالا با معافیت از سود بازرگانی وارد کشور کنند که با ضرب این رقم در تعداد ملوانان (۷۲,۰۰۰ نفر) به رقم ۱۷ هزار و ۲۸۰ میلیارد ریال معادل ۴۵۴ میلیون دلار با فرض هر دلار ۳۸,۰۰۰ ریال خواهیم رسید که حدود هشتاد و سه درصد از واردات رسمی کشور در سال ۱۳۹۶ (۵۴,۳۰۲ میلیون دلار) می‌باشد [۲۰].

معافیت مناطق آزاد

تجارت آزاد یکی از عوامل عمده تأثیرگذار بر رشد اقتصادی است، در این بین مناطق آزاد تجاری می‌توانند نقش به‌سزایی در راستای توسعه تجارت داشته باشند.

به‌طور کلی اهداف و فلسفه شکل‌گیری مناطق آزاد در جهان به‌صورت زیر بیان می‌گردد: جذب سرمایه‌های خارجی، ایجاد فرصت‌های شغلی جدید، کسب درآمد ارزی و افزایش صادرات، دستیابی به فناوری پیشرفته، جذب نقدینگی سرگردان داخلی و کمک به مهار تورم و محرومیت‌زدایی از مناطقی که امکان رشد و توسعه بالقوه را دارند.

از سوی دیگر ماده (۱) قانون چگونگی اداره مناطق آزاد تجاری-صنعتی جمهوری اسلامی ایران مصوبه مجلس شورای اسلامی در تاریخ ۱۳۷۲/۶/۲۱، اهداف تشکیل مناطق آزاد تجاری-صنعتی را به شرح زیر بیان می‌کند:

سرمایه‌گذاری و افزایش درآمد عمومی، ایجاد اشتغال سالم و مولد، تنظیم بازار کار و کالا، حضور فعال در منطقه بازارهای جهانی، تولید و صادرات کالاهای صنعتی و تبدیلی و ارائه خدمات عمومی.

هم‌چنین در بندهای «ب» و «د» ماده (۱۱۲) قانون برنامه پنج‌ساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۴-۱۳۹۰) مقرر کرده است کالاهای تولید یا پردازش شده در مناطق آزاد به هنگام ورود به سایر نقاط کشور به نسبت مجموع ارزش افزوده و ارزش مواد اولیه به‌کاررفته در آن تولید داخلی محسوب و از پرداخت حقوق ورودی معاف است [۲۱].

در حال حاضر تعداد مناطق آزاد تجاری کشور متشکل از هفت منطقه: منطقه آزاد کیش، منطقه آزاد قشم، منطقه آزاد چابهار، منطقه آزاد اروند، منطقه آزاد ارس، منطقه آزاد انزلی و منطقه آزاد ماکومی‌باشد که هر ساله سازمان مناطق آزاد تجاری-صنعتی و ویژه اقتصادی سقف مجاز و میزانی که هر منطقه می‌تواند اقدام به واردات کالای مشمول معافیت نماید را به مناطق آزاد اعلام می‌دارد که در صورت تکمیل شدن سهمیه اعلام شده، در صورت نیاز به میزان مازاد، یا سازمان سهمیه جدیدی اختصاص می‌دهد یا کالاهای بیشتر از سقف مجاز بدون استفاده از معافیت، مثل سایر کالاها از گمرک ترخیص می‌شوند.

هر کالایی که وارد منطقه آزاد می‌گردد با در نظر داشتن سهمیه آن منطقه مشمول معافیت است. بدیهی است حقوق ورودی حاصل از ترخیص کالاهای مازاد بر میزان مجاز به منظور اعمال معافیت، به‌عنوان حقوق ورودی توسط گمرکات اخذ و به حساب خزانه واریز می‌گردد. نکته قابل توجه اینکه معمولاً کالاهایی که مأخذ تعرفه بالاتری دارند وارد منطقه آزاد می‌گردند تا مشمول معافیت قرار گیرند.

شایان ذکر است براساس آمارهای دریافت شده از سازمان مناطق آزاد در سال ۱۳۹۳ مطابق مصوبه شماره ۱۸۶۹۹۴/ت ۴۷۲۵۷ مورخ ۱۳۹۰/۰۹/۲۶ که بر اساس آن مقرر می‌دارد سود بازرگانی کالاهایی که به‌صورت تجاری از طریق مناطق آزاد تجاری-صنعتی به سرزمین اصلی وارد می‌شود، حداکثر معادل پانزده درصد ارزش سیف کالاهای مذکور کاهش می‌یابد. میزان واردات کالاهایی که مشمول

کاهش سود بازرگانی مذکور می‌باشد، حداکثر سه میلیارد دلار در سال برای هفت منطقه آزاد خواهد بود.

با فرض اینکه در سال ۱۳۹۳ به طور متوسط قیمت هر خودروی وارداتی حدود ۲۰,۰۰۰ دلار بوده و متوسط نرخ حقوق ورودی خودروی وارداتی حدود ۴۰ درصد و هر دلار معادل ۳۲,۰۰۰ ریال در نظر گرفته شود، به ازای هر خودروی وارداتی حدود ۲۵۶ میلیون ریال حقوق ورودی صرف نظر شده است. حال اگر فرض شود در سال ۱۳۹۳ حدود ۴,۰۰۰ خودرو به هفت منطقه آزاد وارد شده باشد حدود ۱,۰۲۴ میلیارد ریال از ناحیه واردات خودرو می‌توانست عاید دولت شود. هم‌چنین براساس آخرین آمارهای سازمان مناطق آزاد در شش ماهه نخست سال ۱۳۹۳ بالغ بر ۳۸,۷۴۹ میلیارد ریال کالا به هفت منطقه آزاد کشور وارد شده که با فرض دو برابر شدن این رقم برای کل سال ۱۳۹۳ (۷۷,۴۹۸ میلیارد ریال) و متوسط نرخ حقوق ورودی واقعی [۲۲] ۹,۸۳ درصدی حدود ۶,۹۷۵ میلیارد ریال عایدی دولت از ناحیه واردات سایر کالاها به جز خودرو بود که به صورت معافیت واردات سایر کالاها به مناطق آزاد اعطا شده که در مجموع برآورد می‌شود ۸,۰۰۰ میلیارد ریال معافیت به مناطق فوق تخصیص داده شده است.

معافیت‌های منطقه‌ای (تخفیف سود بازرگانی برخی بنادر و گمرکات)

یکی از این امتیازات قانونی، برخورداری از معافیت سود بازرگانی برای واردات کالا است که با اهداف مختلفی از جمله، ایجاد اشتغال، توسعه مبادلات رسمی، کاهش محرومیت، جلوگیری از مهاجرت، جذب و توسعه سرمایه‌گذاری، افزایش امنیت و استفاده از ظرفیت‌های زیربنایی منطقه و ... در قالب مصوبات هیأت وزیران به برخی مناطق اعطا شده است.

در سال‌های گذشته در کنار تخفیفات و معافیت‌های موجود در قوانین و مقررات، اعطای امتیازی جدید به برخی

از مناطق با عنوان تخفیف سود بازرگانی منطقه‌ای و بندری طرح گردید که این موضوع استان‌های مرزی کشور را جهت اضافه شدن به فهرست مذکور ترغیب کرده و عمدتاً در سفرهای استانی به عنوان یکی از مطالبات مسئولان محلی طرح و برای تصویب در هیأت دولت پیگیری می‌شود. تخفیف سود بازرگانی به نوعی معافیت در حقوق ورودی و یا مالیات بر واردات تلقی می‌شود.

براساس مصوبه هیأت وزیران با شماره ۴۴۴۹۲/۸۵۷۹۳ مورخ ۱۳۸۹/۴/۲۲ و با استناد به ماده (۴۱) قانون مالیات بر ارزش افزوده مصوب ۱۳۸۶، مقرر شد که کالاهای وارداتی از برخی از مرزهای کشور از جمله آبادان، خرمشهر، چوئبده، بندر امام خمینی، بوشهر، دیلم، گناوه، کنگان، دیر، لنگه، جاسک، هرمز، جلفا نوردوز، بندر چابهار مشمول تخفیف سود بازرگانی از ۱۰ تا ۲۵ درصدی شوند که شامل کالاهایی همچون انواع پارچه، انواع خودرو سواری، انواع برنج، انواع لوازم خانگی، انواع پوشاک و پتو، انواع کفش، انواع تایر، انواع مواد شوینده، انواع فرش ماشینی، انواع ابزارآلات، انواع پیچ و مهره، انواع شیرآلات، انواع مبلمان، انواع کنستانتره، انواع آب میوه، شیرخشک، لبنیات، تخم مرغ، پیاز، سیر، سیب‌زمینی و گوجه فرنگی، سیب، پرتغال، نارنگی، انگور، زیتون، توت‌فرنگی، برنج، گندم، جو و ذرت، شکر خام و سفید، پنبه می‌باشد [۲۳].

براساس آمارهای گمرک جمهوری اسلامی میزان واردات از گمرکات مناطق فوق [۲۴] طی سال ۱۳۹۳ بالغ بر ۴۱ هزار و ۸۴۹ میلیارد ریال می‌باشد که متوسط نرخ حقوق ورودی برای کالاهای دارای معافیت در ۱۳ گمرک فوق ۱۸,۴ درصد می‌باشد. بنابراین با ضرب متوسط نرخ حقوق ورودی در میزان واردات طی سال ۱۳۹۳ میزان تخفیف اعطا شده به مناطق محروم در سال ۱۳۹۳ حدود ۷ هزار و ۵۳۲ میلیارد ریال برآورد می‌شود [۲۵].

معافیت‌های مقطعی برای اقشار خاص به موجب مصوبات هیأت وزیران

هر ساله به موجب مصوبات هیأت وزیران معافیت‌های مقطعی برای اقشار خاص از جمله ورزشکاران و جانبازان، معلولان و ... در نظر گرفته می‌شود که معمولاً معافیت از پرداخت سود بازرگانی متعلقه به خودرو می‌باشد. شایان ذکر است به دلیل عدم دسترسی به آمار معافیت‌های مقطعی فوق میزان معافیت اعطا شده برای اقشار خاص در سال ۱۳۹۳ از ارقام اعلام شده توسط گمرک استفاده شده است [۲۶].

تخفیف در پرداخت حقوق ورودی اجزاء قطعات و تجهیزات مخابراتی و ارتباطی مورد مصرف در پروژه‌های مخابراتی به موجب مصوبات هیأت وزیران [۲۷]

در برخی از سال‌ها حقوق ورودی (مجموع حقوق گمرکی و سود بازرگانی ورودی اجزاء قطعات و تجهیزات مخابراتی و ارتباطی مورد مصرف در پروژه‌های مخابراتی، براساس اعلام نیاز وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات (حسب مورد) مشروط به عدم تولید داخل به تشخیص وزارت صنعت، معدن و تجارت و مشمول هر یک از ردیف‌های تعرفه، چهار درصد تعیین می‌گردد.

به دلیل عدم دسترسی به آمارهای مرتبط با این بخش جهت تخمین معافیت اعطا شده در سال ۱۳۹۳ از میزان معافیت اعطا شده توسط گمرک استفاده شده که رقمی بالغ بر ۲ هزار و ۵۲۲ میلیارد ریال بوده است.

معافیت‌ها و تخفیفات اعطا شده در راستای حمایت از تولید داخل این معافیت و تخفیفات شامل: تخفیف اسقاط خودرو [۲۸]، تخفیف تبصره ۱۳ [۲۹]، معافیت ۰۱۲ [۳۰]، معافیت جای [۳۱] می‌باشد که به دلیل عدم امکان محاسبه هر یک

از موارد فوق از آمار گمرک استفاده شده که در سال ۱۳۹۳ معافیت اعطا شده، رقمی بالغ بر رقم ۴,۹۲۴ میلیارد ریال بوده است.

ب: قوانین و مقررات مربوط به معافیت‌های گمرکی و تخفیفات حقوق ورودی براساس مرجع تصویب (معتبر از منظر قانونی) طی سال‌های گذشته معافیت‌های گمرکی و تخفیفات حقوق ورودی در انواع مختلف از جمله معافیت ته‌لنجی‌ها، معافیت گذرهای مرزی، معافیت تعاونی‌های مرزنشینی، معافیت‌های مناطق محروم و مناطق آزاد و ویژه اقتصادی، معافیت معاینات رسمی اعمال گردیده است که در ذیل به برخی از قوانین و مقررات مربوطه به طور مختصر اشاره شده است. در مجموع برآورد معافیت‌های اعطایی در سال ۱۳۹۳ حدود ۵۸ هزار و ۹۸ میلیارد ریال بوده که در جدول (۱) نشان داده شده است.

جدول ۱- برآورد برخی از معافیت‌های اعطا شده به موجب مصوبات هیأت وزیران و قوانین مصوب مجلس شورای اسلامی در سال ۱۳۹۳ (میلیارد ریال)

میلیارد ریال	معافیت اعطا شده براساس قوانین و مقررات
۵۵,۵۸۵	معافیت‌های اعطا شده به موجب مصوبات هیأت وزیران
۲,۵۱۳	معافیت‌های اعطا شده به موجب قوانین مصوب در مجلس شورای اسلامی
۵۸,۰۹۸	مجموع

مأخذ: محاسبات نگارنده

معافیت‌های گمرکی و تخفیفات حقوق ورودی اعمال شده به موجب مصوبات هیأت وزیران

برخی از مهم‌ترین معافیت‌های گمرکی و تخفیفات حقوق ورودی اعمال شده به موجب مصوبات هیأت وزیران عبارتند از: معافیت ملوانی (ته‌لنجی و...) (۲ مورد)، معافیت‌های منطقه‌ای (۹ مورد)، معافیت جانبازان (۱ مورد)، معافیت اسقاط خودرو (۲ مورد)، معافیت مناطق آزاد (۲ مورد)، ستاد

به موجب مصوبات دولت در سال ۱۳۹۳ حدود ۵۰ هزار و ۵۸۵ میلیارد دلار بوده است [۳۲].

در جدول (۲) به طور خلاصه به برخی از مهم‌ترین معافیت‌های اعطا شده به موجب مصوبات هیأت وزیران اشاره شده که بدین قرار است:

تدابیر ویژه (۱ مورد)، معافیت موردی (۴ مورد)، معافیت مبادلات مرزی رسمی (تعاونی‌های مرزنشینی، بازارچه‌های مرزی و...) (۱ مورد)، معافیت موافقت‌نامه تجارت ترجیحی (۱ مورد) که در مجموع ۲۳ مورد می‌باشد. طبق برآوردهای صورت گرفته در قسمت قبل، معافیت‌های اعطا شده

جدول ۲- ارقام برخی از مهم‌ترین معافیت‌های اعطا شده به موجب مصوبات هیأت وزیران در سال ۱۳۹۳ (میلیارد ریال)

ردیف	عنوان	میزان معافیت (میلیارد ریال)
۱	معافیت ملوانی	۱۷,۲۸۰
۲	معافیت معابر مرزی	۱۰,۸۰۰
۳	معافیت مناطق آزاد	۸,۰۰۰
۴	معافیت‌های منطقه‌ای (تخفیف سود بازرگانی برخی بنادر و گمرکات)	۷,۵۳۲
۵	معافیت کالای همراه مسافر	۴,۰۲۶
۶	تخفیف در پرداخت حقوق ورودی اجزاء قطعات و تجهیزات مخابراتی و ارتباطی مورد مصرف در پروژه‌های مخابراتی به موجب مصوبات هیأت وزیران	۲,۵۲۲
۷	معافیت تعاونی‌های مرزنشینی	۳۸۷
۸	معافیت‌های مقطعی برای اقشار خاص به موجب مصوبات هیأت وزیران	۱۱۴
۹	معافیت‌ها و تخفیفات اعطا شده در راستای حمایت از تولید داخل	۴,۹۲۴
	مجموع	۵۵,۵۸۵

مأخذ: محاسبات نگارنده

مصوبات مجلس شورای اسلامی در سال ۱۳۹۳ حدود ۲ هزار و ۵۱۳ میلیارد دلار بوده است.

۴. روند وصول حقوق ورودی و معافیت‌های اعمال شده در قوانین بودجه سالیانه

بر اساس جدول (۳) پیوست قوانین بودجه که مربوط به درآمدها، واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای و واگذاری دارایی‌های مالی بر حسب قسمت، بخش، بند، جزء و دستگاه می‌باشد، رقم مندرج در قوانین بودجه سنواتی میزان معافیت‌های اعمال شده در گمرک ج.ا.ایران، تحت عنوان «ثبت معافیت‌ها و تخفیفات گمرکی به نرخ صفر (جمعی-

معافیت‌های گمرکی و تخفیفات حقوق ورودی اعمال شده به موجب قوانین مصوب در مجلس شورای اسلامی در حال حاضر در مجموع حدود ۴۴ مورد تخفیف‌ها و معافیت‌های گمرکی در قوانین و مقررات کشور وجود دارد که غالباً در دستیابی به اهداف اولیه معافیت‌ها و تخفیفات حقوق ورودی ناکارآمد می‌باشند. برخی از مهم‌ترین معافیت‌های گمرکی و تخفیفات حقوق ورودی اعمال شده به موجب قوانین مصوب در مجلس شورای اسلامی عبارتند از: قوانین برنامه توسعه (۷ مورد)، قوانین بودجه سنواتی (۵ مورد)، قانون امور گمرکی (۲۴ مورد)، سایر قوانین (۸ مورد). مطابق جدول (۱) معافیت‌های اعطا شده به موجب

خرجی) [۳۳]» در سال‌های ۱۳۹۲-۱۳۹۴، به شرح جدول (۳) می‌باشد:

ارقام مندرج در جدول (۳) حاکی از آن است که میزان معافیت‌ها و تخفیفات گمرکی در سال‌های ۱۳۹۲ و ۱۳۹۳ ثابت بوده و در سال ۱۳۹۴ با ۲۰ درصد رشد به رقم ۶۰۰۰ میلیارد ریال افزایش یافته است. در نمودار (۱) میزان و سهم انواع معافیت‌ها و تخفیفات در سال ۱۳۹۳ نشان داده شده است.

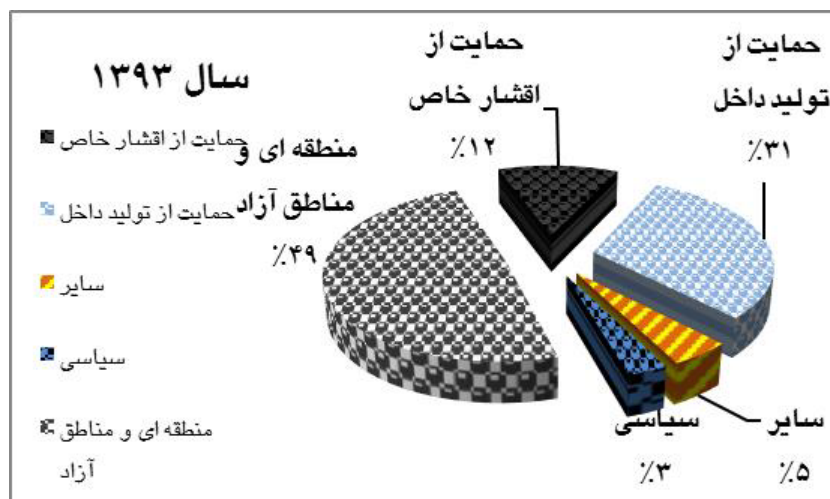
هم‌چنین رقم اعلامی توسط گمرک در سال ۱۳۹۳ (۱۶,۰۵۳ میلیارد ریال) با رقم برآورد شده در این مقاله (۵۵,۵۸۵ میلیارد ریال) تفاوت چشمگیری دارد. از سوی دیگر اختلاف چشمگیر رقم اعلام شده از سوی گمرک جمهوری اسلامی ایران (۱۶,۰۵۳ میلیارد ریال) با رقم مندرج در قوانین بودجه سنواتی طی سال‌های مختلف از جمله

سال ۱۳۹۳ (۵,۰۰۰ میلیارد ریال) حاکی از بی‌انضباطی دولت و انحراف چشمگیر آن با قوانین بودجه سنواتی است که در سال ۱۳۹۳ حدود میزان معافیت‌های اعطا شده با ۲۲ درصد افزایش حدود سه برابر رقم مندرج در قانون بودجه شده است.

جدول ۳- میزان معافیت‌ها و تخفیفات گمرکی مندرج در قوانین بودجه سنواتی طی سال‌های ۱۳۹۲-۱۳۹۴ (میلیارد ریال)

سال	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴
ثبت معافیت‌ها و تخفیفات گمرکی به نرخ صفر (جمعی - خرجی)	۵,۰۰۰	۵,۰۰۰	۶,۰۰۰
میزان معافیت و تخفیفات (تحقق یافته)	۱۵,۹۹۹	۱۶,۰۵۳	۱۱,۳۷۲

مأخذ: قوانین بودجه سنواتی طی سال‌های ۱۳۹۲-۱۳۹۴ و نامه دریافت شده از گمرک با شماره ۱۵۶۷۳۶/۹۴/۲۲/۲۵۳/۸/۱۸ مورخ ۱۳۹۴/۸/۱۸.

نمودار ۱- میزان و سهم انواع معافیت‌ها و تخفیفات به تفکیک انواع آن طی سال ۱۳۹۳ (میلیارد ریال)

در هفت ماهه نخست سال ۱۳۹۴ حدود ۶۵,۳۵۶ میلیارد ریال درآمدهای استانی وصول شده است که در صورت عدم اعطای معافیت‌ها و تخفیفات گمرکی منطقه‌ای و مناطق آزاد رقم فوق می‌توانست به ترتیب بالغ بر ۹۷,۶۳۳ و ۷۰,۳۰۸ میلیارد ریال طی سال‌های فوق برسد.

مطابق جدول (۴) و بر اساس مطالعات صورت گرفته از هفت استان: گیلان، آذربایجان غربی، خوزستان، بوشهر، هرمزگان، آذربایجان شرقی و سیستان و بلوچستان که مشمول دریافت معافیت‌ها و تخفیفات منطقه‌ای می‌باشند، در سال ۱۳۹۳ حدود ۸۹,۷۷۵ میلیارد ریال و

جدول ۴- میزان درآمدهای وصول شده از برخی استان‌های کشور طی سال‌های ۹۴-۱۳۹۰ (میلیارد ریال)

ردیف	عنوان	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	مجموع
۱	گیلان	۳,۳۴۱	۴,۱۴۹	۵,۴۷۸	۷,۲۵۸	۷,۸۵۴	۲۸,۰۸۰
۲	آذربایجان شرقی	۵,۴۵۸	۷,۳۸۲	۹,۹۲۷	۱۳,۶۵۵	۱۵,۷۶۶	۵۲,۱۸۸
۳	آذربایجان غربی	۲,۶۴۲	۳,۵۵۳	۴,۶۸۳	۶,۰۷۵	۶,۷۸۰	۲۳,۷۳۳
۴	خوزستان	۹,۴۰۸	۱۳,۲۱۲	۱۷,۸۸۴	۲۸,۳۹۰	۳۸,۹۲۴	۱۰۷,۸۱۸
۵	هرمزگان	۴,۶۹۲	۴,۶۸۲	۱۱,۴۷۱	۱۷,۱۰۶	۲۰,۶۴۸	۵۸,۵۹۹
۶	سیستان و بلوچستان	۱,۵۷۰	۲,۰۹۷	۲,۶۴۴	۳,۴۶۸	۳,۷۲۱	۱۳,۵۰۰
۷	بوشهر	۶,۳۱۶	۸,۲۱۵	۱۰,۳۲۷	۱۳,۸۲۳	۱۸,۳۴۲	۵۷,۰۲۳
۸	مجموع ۷ استان	۳۳,۴۲۷	۴۳,۲۹۰	۶۲,۴۱۴	۸۹,۷۷۵	۱۱۲,۰۳۸	۳۴۰,۹۴۴
۹	مجموع کل استان‌های کشور	۲۰۹,۷۷۶	۲۷۰,۹۲۷	۳۶۸,۱۲۷	۵۰۸,۶۳۹	۵۸۰,۳۰۴	۱,۹۳۷,۷۷۳

مأخذ: مهاجری، پریسا و سعید توتونچی ملکی (۱۳۹۵: ۸)

حقوق ورودی اسمی [۳۵]، ارزش ریالی کالاهای وارداتی، میزان حقوق ورودی ریالی دریافت شده، متوسط نرخ حقوق ورودی واقعی [۳۶]، میزان حقوق ورودی اسمی و حقوق ورودی دریافت نشده ناشی از اعطای معافیت‌ها که برابر با میزان حقوق ورودی اسمی منهای میزان حقوق ورودی دریافت شده طی سال‌های ۱۳۸۹-۱۳۹۳ می‌باشد، در جدول (۵) نشان داده شده است.

لازم به ذکر است ارقام مندرج در جداول فوق شامل اثرات کمی معافیت‌های: مناطق آزاد، بنادر و منطقه‌ای (آبادان، خرمشهر، چوئبیده، بندر امام خمینی، بوشهر، دیلم، گناوه، کنگان، دیر، لنگه، جاسک، هرمز، جلفا، نوردوز، بندر چابهار)، جانبازان، معلولان، واردات خودرو، کالاهای موردی ماده (۱۱۹) قانون امور گمرکی [۳۷]، معالجه بیماران می‌باشد که ورود آنها توسط گمرک ثبت می‌شوند ولی به دلیل برخورداری از تخفیفات، نرخ حقوق ورودی دریافتی آنها کمتر از نرخ حقوق ورودی اسمی مندرج در جداول پیوست آیین‌نامه اجرایی قانون مقررات واردات و صادرات است.

به عبارت دیگر حدود ۸ درصد از درآمدهای استانی به صورت تخفیف و معافیت گمرکی به هفت استان فوق طی سال‌های ۱۳۹۰ لغایت ۱۳۹۴ تخصیص داده شده که رقم قابل توجهی است. البته لازم به ذکر است لزوماً تمامی درآمدهای وصول شده به مناطق آزاد مستقر در استان نرسیده و ممکن است در کل استان و یا حتی استان‌های دیگر هزینه شده باشد.

محاسبه کمی معافیت‌های مالیات بر واردات

در قسمت‌های قبل به برآورد معافیت‌های اعطا شده با استفاده از برخی متغیرها به موجب مصوبات هیأت وزیران و قوانین مصوب مجلس شورای اسلامی به تفکیک پرداخته شد. در ادامه برای محاسبه میزان معافیت‌های مالیات بر واردات به عنوان بخشی از معافیت‌های اعطا شده [۳۴]، از تفاضل میزان حقوق ورودی اسمی منهای میزان حقوق ورودی دریافت شده توسط گمرک به عنوان یک روش مکمل استفاده شده است که تعداد طبقات تعرفه‌ای، حداقل نرخ تعرفه دریافتی، حداکثر نرخ تعرفه دریافتی، متوسط نرخ

جدول ۵- برآورد میزان و سهم حقوق ورودی دریافتی و اسمی و میزان حقوق ورودی دریافت نشده از اعطای معافیت طی سال‌های ۹۳-۱۳۸۹ (درصد / میلیارد ریال)

سال	تعداد طبقات تعرفه‌ای (۱)	حداقل نرخ تعرفه دریافتی (۲)	حداکثر نرخ تعرفه دریافتی (۳)	متوسط نرخ حقوق ورودی اسمی (۴)	ارزش ریالی کالاهای وارداتی (۵)	میزان حقوق ورودی ریالی دریافت شده (۶)	متوسط نرخ حقوق ورودی واقعی $100 * (6/5)$	میزان حقوق ورودی اسمی [۳۸]	حقوق ورودی دریافت نشده ناشی از اعطای معافیت‌ها (میزان حقوق ورودی اسمی منهای میزان حقوق ورودی دریافت شده) [۳۹]
۱۳۸۹	۴۷	۴	۱۲۰	۸/۴۷*	۶۶۴۷۰۰	۷۲۵۹۱	۹۲/۱۰	۸۶۹۲۵	۱۴۳۴۳
۱۳۹۰	۴۱	۴	۱۲۰	۹۵/۴۸	۶۷۳۰۴۲	۷۷۵۷۰	۵۳/۱۱	۹۳۳۵۵	۱۵۹۵۳
۱۳۹۱	۳۷	۴	۱۲۰	۸۱/۴۸	۸۳۳۱۴۸	۷۴۳۲۰	۹۲/۸	۱۱۵۵۹۵	۴۱۲۷۵
۱۳۹۲	۱۵	۲	۱۰۰	۳۳/۲۸	۱۲۰۲۵۸۰	۸۴۹۰۹	۰۶/۷	۹۲۹۷۷	۱۵۰۹۴
۱۳۹۳	۱۴	۴	۱۰۰	۲۱/۳۰	۱۳۴۸۶۱۹	۱۳۲۳۵	۸۳/۹	۱۲۱۱۵۴	۷۱۲۷
۱۳۹۴	۱۰	۴	۷۵	۷۳/۱۸	۱۲۲۱۱۸۳	۱۱۵۵۴۲	۴۶/۹	-	-
۱۳۹۵	۸	۵	۵۵	۰۸/۱۸	۱۳۶۸۵۹۷	۱۸۲۹۳۹	۳۶/۱۳	-	-
مجموع	-----	-----	-----	-----	۴۷۲۲۰۸۹	۴۴۱۹۲۵	-----	۵۱۰۰۰۶	۹۳۷۹۲

* رقم فوق بیانگر متوسط نرخ حقوق ورودی اسمی آن دسته از طبقات تعرفه‌ای است که واردات از آنها صورت گرفته است.

مأخذ: آمار دریافتی از گمرک جمهوری اسلامی ایران با شماره ۶۰۲۹۸/۶۰۲۵۳/۹۴/۲۲/۲۵۳/۰۴/۰۳ مورخ ۱۳۹۴/۰۴/۰۳ در پاسخ به نامه ۸۲-۱۴/۶۶/۲۶۹۴ مورخ ۱۳۹۴/۰۳/۲۳ مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.

گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس، شماره مسلسل ۲۰۱۵۲۴۰، بررسی لایحه بودجه سال ۱۳۹۶ کل کشور. ۴۴. مالیات بر واردات، آذر ۱۳۹۵.

مناسبی برای برآورد مالیات بر واردات بالقوه نمی‌باشد و در راستای برآورد ظرفیت بالقوه مالیات بر واردات لازم است تا نرخ متوسطی که تأثیر وزن واردات در هر ردیف تعرفه‌ای در آن لحاظ شده باشد، محاسبه گردد.

بررسی‌ها نشان می‌دهد متوسط نرخ حقوق ورودی واقعی در تمامی سال‌های فوق از متوسط نرخ حقوق ورودی اسمی مندرج در جداول کتاب قانون مقررات صادرات و واردات بسیار پایین‌تر می‌باشد به نحوی که در برخی از سال‌ها از جمله سال ۱۳۹۱ متوسط نرخ حقوق ورودی اسمی حدود ۵٫۴ برابر متوسط نرخ حقوق ورودی واقعی می‌باشد. علت این امر به ترکیب واردات و سهم بالای ارزش کالاهای مشمول نرخ تعرفه پایین همچون کالاهای اساسی، واسطه‌ای و ... در کل ارزش کالاهای وارداتی باز می‌گردد. لازم به ذکر است، طی سال‌های مذکور بیشترین سهم از حقوق ورودی

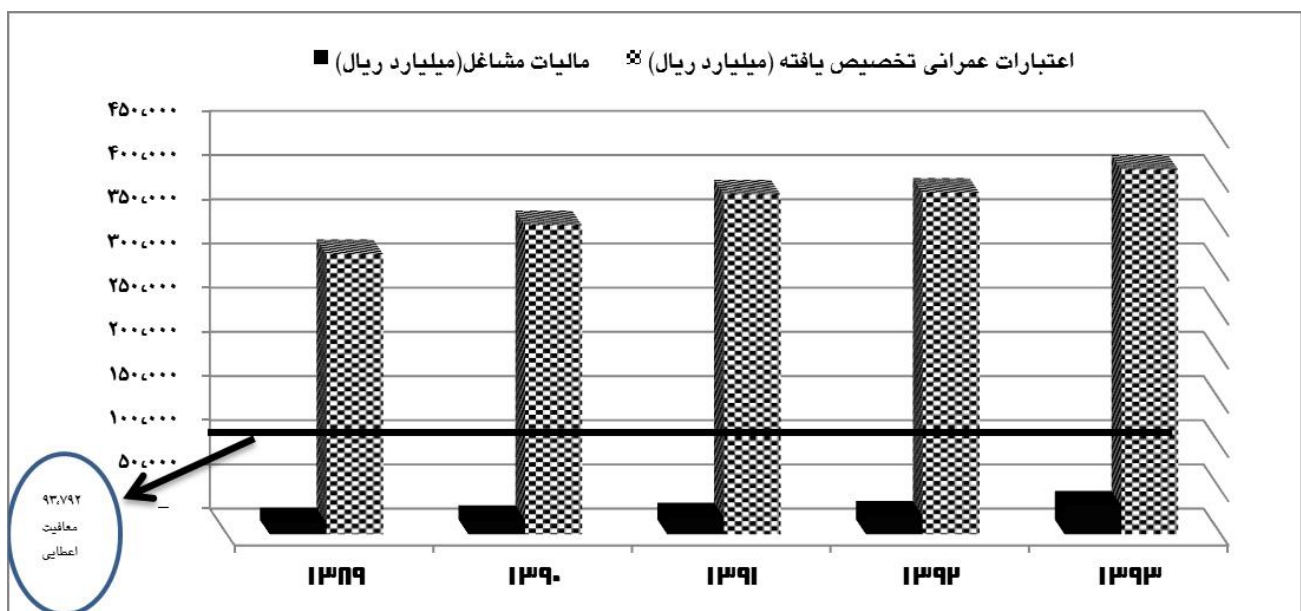
برآورد تأثیر کمی معافیت‌های مالیات بر واردات، مستلزم بررسی مآخذ تعرفه‌های قانونی می‌باشد. ساختار کلی نرخ‌های تعرفه در نظام تجاری ایران در جداول پیوست قانون مقررات صادرات و واردات آورده شده است. بر اساس مندرجات جدول (۵)، حداقل نرخ تعرفه دریافتی در ایران طی سال‌های ۹۳-۱۳۸۹ معادل ۲ درصد و حداکثر نرخ نیز ۱۲۰ درصد [۴۰] بوده است. به عبارت دیگر حداکثر نرخ حقوق ورودی طی سال‌های فوق در تمام سال‌های فوق حدود ۳۰ برابر و در سال ۱۳۹۲ حدود ۵۰ برابر حداقل نرخ حقوق ورودی می‌باشد. ضمن اینکه محاسبات نشان می‌دهد طی سال‌های ۹۳-۱۳۸۹ متوسط نرخ حقوق ورودی اسمی در دامنه ۲۸٫۳ تا ۴۸٫۹ درصد بوده است. از سوی دیگر از آنجایی که این نرخ به صورت میانگین ساده و بدون در نظر گرفتن ترکیب واردات محاسبه می‌شود، روش

دریافت نشده مربوط به کالاهای با تعرفه پایین که عموماً شامل کالاهای اساسی و استراتژیک و یا کالاهای گروه ۱۰ که شامل خودروهای لوکسی بوده که به مناطق آزاد وارد شده و از معافیت‌های فوق بهره‌مند شده‌اند و این بدان معنا است که کالاهای وارداتی با این نرخ حقوق ورودی از معافیت سود بازرگانی که توسط هیأت وزیران تعیین می‌گردد، برخوردار بوده‌اند.

با توجه به مراتب فوق و با عنایت به ارزش ریالی واردات طی سال‌های ۹۳-۱۳۸۹ به میزان ۴,۰۵۷,۳۹۱ میلیارد ریال، در صورت عدم اعطای معافیت‌های گمرکی، درآمدهای مالیاتی (مالیات بر واردات) در دوره مورد بررسی از محل مذکور بالغ بر ۵۱۰,۰۰۵ میلیارد ریال می‌شد. این در حالی است

که به دلیل اعطای معافیت‌ها، تخفیفات و بخشودگی‌های گمرکی، دولت از این محل در دوره مورد بررسی ۲۹۱,۷۶۳ میلیارد ریال مالیات بر واردات (حقوق ورودی) دریافت نموده است. مجموع معافیت، تخفیفات و بخشودگی‌های گمرکی اعطایی موجب شده است تا دولت طی سال‌های فوق از ۹۳,۷۹۲ میلیارد ریال درآمد از محل مالیات بر واردات صرف نظر نماید. این میزان معافیت حدود ۳۲,۱ درصد کل رقم دریافتی از محل مالیات بر واردات می‌باشد. در ادامه برای تقریب به ذهن به مقایسه معافیت مالیاتی اعطا شده با درآمد مالیات بر مشاغل و اعتبارات عمرانی تخصیص یافته طی سال‌های ۹۳-۱۳۸۹ پرداخته شده است.

نمودار ۲- میزان معافیت اعطا شده در مقایسه با اعتبارات عمرانی و مالیات مشاغل طی سال‌های ۹۳-۱۳۸۹ (میلیارد ریال)

به منظور آشکار ساختن این میزان مالیات صرف نظر شده، شایان توجه است که این میزان تقریباً معادل کل مالیات وصول شده از بخش مشاغل (۱۳,۷۸۰ میلیارد ریال) [۴۱]، و حدود ۵ درصد اعتبارات عمرانی تخصیص یافته (معادل ۳۱۶,۸۹۹ میلیارد ریال) [۴۲]، در سال ۱۳۸۹، تقریباً معادل

مالیات وصول شده از بخش مشاغل (۱۶,۲۴۴ میلیارد ریال) [۴۳]، و حدود ۵ درصد اعتبارات عمرانی تخصیص یافته (معادل ۳۴۹,۷۴۹ میلیارد ریال) [۴۲]، در سال ۱۳۹۰، معادل ۲,۱۵ برابر کل مالیات وصول شده از بخش مشاغل (۱۹,۱۵۰ میلیارد ریال) [۴۳]، و حدود ۱۱ درصد اعتبارات

عمرانی تخصیص یافته (معادل ۳۸۴,۶۰۲ میلیارد ریال) [۴۲]، در سال ۱۳۹۱ و در سال ۱۳۹۲ معادل ۰/۷ کل مالیات وصول شده از بخش مشاغل (۲۱,۳۲۴ میلیارد ریال) [۴۳]، و حدود ۴ درصد اعتبارات عمرانی تخصیص یافته (معادل ۳۸۶,۴۷۷ میلیارد ریال) [۴۲]، و معادل ۰,۲۱ برابر کل مالیات وصول شده از بخش مشاغل (۳۲,۶۱۶ میلیارد ریال) [۴۳]، و حدود ۲ درصد اعتبارات عمرانی تخصیص یافته (معادل ۴۱۲,۵۰۸ میلیارد ریال) [۴۲]، در سال ۱۳۹۳ می باشد. به عبارت دیگر دولت می تواند با حذف معافیت های مذکور و دریافت کامل مالیات بر واردات، بودجه عمرانی خود را تا همین میزان افزایش دهد و این منابع را با اولویت های تعیین شده در مناطقی که مد نظر دولت می باشد، هزینه نماید.

۵. خلاصه و پیشنهادها

معافیت های گمرکی یکی دیگر از مشکلات عمده و اساسی است که علاوه بر خدشه دار کردن سیاست های تعرفه ای در اغلب اوقات، اختلال در نظام اجرایی قوانین را نیز فراهم می آورد. وجود اصلاحیه های متعدد، تبصره های متنوع و استثنائات گوناگون در قوانین مربوط به بخش تجارت (قانون امور گمرکی، قانون تجارت و قانون و مقررات صادرات و واردات) با توجه به ارتباط مستقیم آن ها با امور مالی و در نتیجه رابطه و اثربندی بر فرایند انجام کار و ایجاد رانت و مزیت برای بخش یا گروهی خاص همواره با بروز درخواست های جدید از سوی سایر بخش های اقتصادی و مناطق مختلف کشوری به بهانه های مختلف محرومیت زدایی، گسترش سرمایه گذاری و... ارائه پیشنهاد های متعدد برای تعمیم این اصلاحات، تبصره ها و استثنائات گوناگون به مناطق جدید مواجه بوده است.

بخش عمده ای از معافیت ها به موضوع معافیت های مالیاتی باز می گردد. بر اساس ماده (۵۲) قانون مالیات بر ارزش افزوده، مصوب ۱۳۸۷/۲/۱۷ کمیسیون اقتصادی مجلس شورای اسلامی، از تاریخ لازم الاجرا شدن قانون

مذکور قانون موسوم به تجمیع عوارض و اصلاحیه های بعدی آن لغو می شود.

با توجه به لغو قانون تجمیع عوارض به واسطه تصویب قانون مالیات بر ارزش افزوده، اکثر مواد مربوط به قانون تجمیع به قانون اخیر الذکر انتقال داده شده تا خلاء قانونی در این زمینه به وجود نیاید. ماده (۴۱) قانون مالیات بر ارزش افزوده به تعریف حقوق ورودی پرداخته و در تبصره «۲» آن به همان حکم لغو کلیه معافیت ها به جز برخی استثنائات اشاره کرده بوده که با تصویب قانون امور گمرکی مورخ ۱۳۹۰/۸/۲۲ این ماده منسوخ شد و در حال حاضر در بند «د» ماده (۱) به تعریف حقوق ورودی پرداخته و در ماده (۱۱۹) قانون امور گمرکی به معافیت ها اشاره شده است.

به علاوه هم اکنون وضع ۴۰ مورد مالیات، عوارض، هزینه، کارمزد و مابه التفاوت از انواع کالاهای وارداتی دریافت می شود که اولاً موجب تحمیل هزینه های فراوان به بخش واردات، تولید و مصرف شده و ثانیاً با تعدد این هزینه های متعدد موجب پیچیده شدن فضای کسب و کار تجاری شده و اهداف اصلی قانون گذار از تصویب قانون موسوم به تجمیع عوارض [۴۴] با هدف تجمیع تمامی این هزینه ها در حقوق گمرکی ۴ درصدی و تعریف حقوق ورودی در قانون مالیات بر ارزش افزوده و قانون امور گمرکی را در طول زمان بی اثر کرده است.

علی رغم وضع انواع مالیات و عوارض بر واردات، بخشی از این حمایت ها به دلیل کثرت معافیت ها و تخفیفات اعطایی به بخش ها، مناطق، کالاها و یا افراد خاص بی اثر شده و موجب بروز رانت اقتصادی نیز شده است.

در کنار موارد فوق یکی از معضلات این حمایت ها آن است که همواره عده ای در صف اخذ مجوز دریافت این مزایا قرار دارند و خود را محق دریافت این حمایت ها دانسته و وجود تبعیض و حمایت را در کنار خود عاملی برای ایجاد فضای عدم رقابت سالم دانسته و تقاضا دارند به گروهی بپیوندند که در حال استفاده از این مزایا است. بنابراین

درخواست‌ها برای بهره‌مندی از این مزایا ادامه داشته و گروهی که با حمایت به فعالیت خود ادامه می‌دهند و به دلیل برخورداری از این حمایت‌ها به رفع ساختاری و اساسی مشکلات خود نمی‌پردازند. از این رو حمایت از بخش‌های دارای معضل یا صنایع نوپا تنها در کوتاه‌مدت توصیه می‌شود و همواره باید از حمایت‌های بلندمدت پرهیز شود.

معافیت از پرداخت حقوق ورودی به نوعی معافیت از مالیات بر واردات که یکی از انواع مالیات غیرمستقیم است محسوب می‌شود.

معافیت‌های مالیاتی یکی از عوامل اصلی افزایش دهنده فرار مالیاتی و توسعه تجارت در بخش غیررسمی و افزایش قاچاق نیز محسوب می‌شود. که به دلیل محدودیت در آمار و ارقام سهم آن در این تحقیق برآورد نشده است و اثرات کاهش بردارآمدهای دولت بیشتر از محاسبات فعلی خواهد شد.

در پایان لازم به ذکر است که بر اساس قانون ساماندهی مبادلات مرزی، میزان کل واردات از مناطق مرزی سالانه معادل سه درصد (۳٪) کل واردات کشور به مآخذ سال قبل تعیین می‌گردد که باید در مقابل سه درصد (۳٪) صادرات کالاهای غیرنفتی به مآخذ سال قبل انجام گیرد. [۴۵]

بنابراین با توجه به رقم کل واردات در سال ۱۳۹۱ که حدود ۴۱ میلیارد دلار گزارش شده است، حسب قانون می‌بایست حدود یک میلیارد دلار از مناطق مرزی به صورت تخفیف و یا معافیت گمرکی وارد کشور شده باشد، اما بررسی‌ها نشان می‌دهد رقم فوق رعایت نشده و رقمی بالغ بر ۷ میلیارد دلار گزارش شده که این امر حاکی از آن است که علی‌رغم اعطای معافیت‌های مالیاتی گسترده بدون دلایل توجیهی که به ناکارایی نظام تجاری و ضعف نظام اجرایی نیز منجر شده اما منظور و مقصود اصلی حمایت اعمال شده از طرف قانون‌گذار که همانا تقویت و کمک به گروه‌های خاص بوده محقق نشده است. به عبارت دیگر اعطای معافیت‌های

گمرکی و تخفیفات حقوق ورودی با این گستردگی و تنوع در راستای مصالح کلان کشور نمی‌باشد و لازم است تصمیمات جدی برای ساماندهی آنها به دور از هر گونه تعلقات قومی و منطقه‌ای و با نگاه کارشناسانه اتخاذ گردد.

پیشنهادها

در ذیل به برخی از پیشنهادات جهت ساماندهی تخفیفات و ترجیحات گمرکی اشاره شده است.

۱. معافیت‌های مالیاتی نباید برای کالاهای متعدد و برای زمان نامحدودی در نظر گرفته شود، در دوره‌های مختلف باید تحقق اهداف موردنظر از اعطای این معافیت‌ها مورد بررسی قرار گیرد و اگر ادامه آن از نظر اقتصادی ضروری نبود، اعطای این معافیت‌ها می‌تواند لغو شود [۴۶].

به علاوه جهت سازماندهی معافیت منطقه‌ای به برخی مناطق در راستای شفاف‌سازی ضوابط مناطق برخوردار، اصلاح فرایند انتخاب مناطق و پالایش مجدد مناطق دارای معافیت و مناطق هم‌جوار و سایر نقاط مرزی دارای ظرفیت مناسب، یکپارچه‌سازی معافیت‌ها و نحوه بهره‌مندی از یک یا چند معافیت، ضروری است.

۲. می‌توان با حذف تدریجی حمایت‌های مستقیم (مانند تخفیف در سود بازرگانی یا به طور کلی حقوق ورودی) در یک برنامه زمان‌بندی شده و جایگزینی آن با حمایت‌های ساختاری و اساسی (مانند افزایش بودجه طرح‌های عمرانی و اعتباری) در راستای رفع محرومیت‌ها و رفع نیاز و توسعه مناطق در چارچوب برنامه‌های کوتاه‌مدت و توجه به نیازهای مناطق محروم اقدام کرد تا هم کارآمدی کسب درآمدهای دولت محقق شود و هم گامی در راستای برقراری عدالت اجتماعی به صورت برنامه‌ریزی منطقه‌ای هماهنگ با سیاست‌های کلان برداشته شود.

۳. نظام ترخیص کالاهای همراه مسافر محور دیگری است که می‌تواند به عنوان یک نوع معافیت آثاری بر

۲. وجوهی که در قبال انجام خدماتی از قبیل هزینه اشعه ایکس (ایکس ری)، مهر و موم، پلمپ، باربری، انبارداری در اماکن گمرکی، آزمایش و تعرفه بندی، مراقبت، بدرقه، توزین کالا و خدمات فوق العاده دریافت می شود و شرایط، ضوابط و مصادیق آن متناسب با خدمات انجام شده تعیین می گردد.

۳. غلامی باغی، ۱۳۸۷: ۳.

۴. عندلیب و معطوف، ۱۳۸۸.

۵. موسوی یگانه و همکاران، ۱۳۹۶.

۶. به منظور تحقق صرفه جویی در هزینه های عمومی، اصلاح نظام درآمدی دولت و هم چنین قطع وابستگی بودجه به نفت تا پایان اجرای قانون برقراری هرگونه تخفیف، ترجیح یا معافیت مالیاتی جدید طی سال های اجرای قانون برنامه ممنوع است.

۷. هیچ نوع مالیات وضع نمی شود مگر به موجب قانون. موارد معافیت و بخشودگی و تخفیف مالیاتی به موجب قانون مشخص می شود.

۸. شورای همکاری گمرک (C.C.C) Customs Co-operation Council یا سازمان جهانی گمرک (WCO) world customs organization در ۱۵ دسامبر ۱۹۵۰ در بروکسل و با توافق ۱۴ کشور جهان به منظور ایجاد همکاری مشترک بین دولت ها، بررسی فنی رژیم های گمرکی، ارائه راه های عملی، تهیه و تنظیم و اصلاح قراردادها، تفسیر و اجرای یکنواخت قراردادها، تفسیر نامانکلاتور طبقه بندی تعرفه های گمرکی، رفع اختلافات، نشر اطلاعات گمرکی، ارائه نظرات و توصیه های لازم و هم چنین همکاری با دیگر سازمان های مرتبط تشکیل گردید.

9. Traveller

۱۰. شخصی است که به طور موقت وارد قلمرو کشوری می شود که در آن جا اقامت ندارد.

۱۱. شخصی است که پس از مسافرت به خارج از قلمرو کشوری که در آن جا اقامت دارد، مجدداً به آن جا بازمی گردد.

۱۲. به این موضوع در (Annex f. ۳. to the Kyoto convention) اشاره شده است. کنوانسیون کیوتو، کنوانسیون بین المللی راجع به ساده سازی و هماهنگی روش های گمرکی است که در سال ۱۹۷۳ میلادی در کیوتو به تصویب شورای همکاری گمرکی رسیده است.

۱۳. به این موضوع در (Annex B. ۶. to the Istanbul convention) اشاره شده است. کنوانسیون استانبول، کنوانسیون بین المللی راجع به ورود موقت است که در سال ۱۹۹۰ میلادی در استانبول به تصویب شورای همکاری گمرکی رسیده است.

۱۴. بنایی، ۱۳۸۱، ص ۱۲۰.

سطوح تعرفه ای داشته باشد. ایجاد تسهیلات و اعمال معافیت های مختلف جهت آسان سازی تشریفات گمرکی مسافران یکی از مواردی است که از دیرباز مورد توجه سازمان های جهانی قرار گرفته است.

۴. بازنگری در مشوق های منطقه ای با جهت گیری لغو مشوق های غیر ضروری و تبعیض آمیز هم چون معافیت ها، تخفیفات و ترجیحات گمرکی مربوط به برخی بنادر و جزایر و نیز ایجاد سازو کارهایی به منظور هدف مند نمودن سایر مشوق ها همچون معافیت های مربوط به مناطق آزاد تجاری- صنعتی و ویژه اقتصادی و مناطق مرزی ضروری است. نکته قابل تأمل در معافیت های فوق این است که مقصود مقنن از وضع معافیت های فوق مربوط به حقوق ورودی است و نه معافیت از تشریفات گمرکی که متأسفانه به بهانه معافیت های گمرکی کلیه تشریفات گمرکی نادیده گرفته شده است.

۵. طراحی و به کارگیری فرایندهایی جهت جلوگیری از فساد و ایجاد رانت در ورود کالاها مشمول معافیت ها، تخفیفات و ترجیحات گمرکی که با اهداف خاص اعطاء شده اند.

۶. بازنگری در معافیت ها، تخفیفات و ترجیحات گمرکی مربوط به کالاها سرمایه ای و واسطه ای با جهت گیری ایجاد مزیت در ساخت داخلی این قبیل کالاها از طریق توجه به توان متخصصان داخلی و انتقال تکنولوژی مربوطه علی الخصوص از طریق استفاده از توانمندی معافیت های مناطق آزاد.

پی نوشت

۱. عبارت است از ارزش بهای خرید کالا در مبدأ به اضافه هزینه بیمه و حمل و نقل (سیف) به اضافه سایر هزینه هایی که به آن کالا تا ورود به اولین دفتر گمرکی تعلق می گیرد که از روی سیاهه خرید یا سایر اسناد تسلیمی صاحب کالا تعیین می شود و بر اساس برابری نرخ ارز اعلام شده توسط بانک مرکزی در روز اظهار است.

توسط ستاد مدیریت حمل و نقل سوخت معادل پانزده میلیون ریال از تخفیف سود بازرگانی خودروهای وارداتی یا سرجمع سود بازرگانی قطعات منفصله وارداتی برای خودروسازان منظور نماید.

۲۹. مصوبه هیأت وزیران با شماره ۱۹۱۲۲/ت/۴۲۲۸۱ ک مبنی بر تخفیف سود بازرگانی خودروهای وارداتی و قطعات منفصله خودروهای ساخت داخل با مصرف سوخت کمتر از شش لیتر در یک صد (۱۰۰) کیلومتر مسافت در چرخه برون شهری.

۳۰. این معافیت شامل: معافیت مندرجات برخی از فصول کتاب مقررات واردات و صادرات شامل: بند سه مندرجات فصل ۱۹، بند ۴ مندرجات فصل ۱۹، بند دو مندرجات فصل ۲۱، بند ۳ مندرجات فصل ۲۱ و بند ۵ مندرجات فصل ۱۹، بند دو مندرجات فصل ۳۰، بند ۴ ماده ۳۸ آیین نامه اجرایی قانون مقررات صادرات و واردات، بند پنج مندرجات فصل ۳۸، بند شش مندرجات فصل ۳۸، بند سه مندرجات فصل ۳۹، بند ۸ مندرجات فصل ۸۴، بند ۹ مندرجات فصل ۸۵، بند ۱۱ مندرجات فصل ۸۵، بند یک مندرجات فصل ۸۶، بند دو مندرجات فصل ۸۶، بند ۵ مندرجات فصل ۸۷، بند سه مندرجات فصل ۸۸، بند ۲ مندرجات فصل ۸۹، بند ۳ مندرجات فصل ۹۰، بند یک مندرجات ذیل یادداشت فصل ۹۳ بانضمام ماده ۱۲۰ قانون امور گمرکی مصوب مصوب ۱۳۹۰/۰۸/۲۲ مجلس شورای اسلامی و تأیید مورخ ۱۳۹۰/۰۹/۰۲ شورای نگهبان.

۳۱. مصوبه هیأت وزیران با شماره ۹۸۶۱۳/ت/۴۵۷۱۶ مورخ ۱۳۹۰/۰۵/۱۲ که بر اساس آن مقرر می‌دارد در ازای خرید یک کیلوگرم چای خشک داخلی ۲ کیلوگرم چای با نرخ تعرفه ۴ درصد (۲،۲٪) با احتساب نرخ ارز به قیمت مبادله‌ای از خارج کشور وارد نمایند که این رقم برای خریدهای بیش از ۱۰ هزار تن سه کیلوگرم به ازای خرید هر کیلوگرم چای داخلی می‌باشد.

۳۲. نامه ارسالی از طرف گمرک به مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی با شماره ۵۸۲۴۶/۵۸۲۴۳/۹۴/۲۲ مورخ ۱۳۹۴/۰۴/۰۱ و نامه دریافت شده از گمرک جمهوری اسلامی ایران با شماره ۱۵۶۷۳۶/۱۵۶۷۳۳/۹۴/۲۲ مورخ ۱۳۹۴/۰۸/۱۸.

۳۳. رقم فوق مربوط به هفت ماهه نخست سال ۱۳۹۴ می‌باشد.

۳۴. رقم به دست آمده از این روش لزوماً به معنای کل معافیت‌های گمرکی و تخفیفات حقوق ورودی نیست چراکه در بسیاری از موارد آمار وارداتی که به طرق مختلف و به صورت قانونی انجام می‌شود (منجمله معافیت معابر مرزی، معافیت کالای همراه مسافرو...) توسط هیچ مرجع قانونی ثبت نمی‌شود. بنابراین اقلام فوق در آمار واردات رسمی کشور که توسط گمرک جمهوری اسلامی ایران اعلام می‌شود، منعکس

۱۵. آمار دریافت شده از سازمان میراث فرهنگی صنایع دستی و گردشگری به نشانی: <http://www.ichto.ir>

۱۶. لازم به ذکر است نرخ دلار ۱۲۰،۰۰۰ ریال در نظر گرفته شده است.

۱۷. مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۳۹۶.

۱۸. تصویب نامه شماره ۵۴۲۳۱/ت/۵۳۲۴۲ مورخ ۱۳۹۶/۰۵/۰۷.

۱۹. آمار دریافتی از ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز به شماره ۱۳۲۹۹/۹۶/ص مورخ ۱۳۹۶/۰۷/۲۶ در پاسخ به نامه ۱۳۰۰۰/۶۵۳۰-۸۲ مورخ ۱۳۹۶/۰۶/۰۶ مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.

۲۰. آمار دریافت شده از سازمان توسعه تجارت به نشانی <http://tpo.ir/index.aspx>

۲۱. بند «د» ماده (۱۱۲) قانون برنامه پنج ساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۴-۱۳۹۰) - مبادلات کالا بین مناطق آزاد و خارج از کشور و نیز سایر مناطق آزاد از کلیه عوارض (به استثناء عوارض موضوع ماده (۱۰) قانون چگونگی اداره مناطق آزاد تجاری-صنعتی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۲/۶/۷)، مالیات و حقوق ورودی معاف می‌باشند.

۲۲. متوسط نرخ حقوق ورودی واقعی: از تقسیم (میزان حقوق ورودی ریالی دریافت شده بر کل ارزش ریالی کالاهای وارداتی) ضرب در ۱۰۰ به دست می‌آید.

۲۳. غلامی باغی، ۱۳۹۱: ۵.

۲۴. گمرکات فوق شامل ۱۳ گمرک اجرایی می‌باشد که درصد تخفیف در پرداخت حقوق ورودی هر یک به تفکیک بیان شده است. گمرکات فوق عبارتند از: (بندر امام خمینی، ۱۰٪)؛ (منطقه ویژه بوشهر، ۲۰٪)؛ (خرمشهر، ۲۵٪)؛ (بندر لنگه، ۲۰٪)؛ (جلفا، ۱۵٪)؛ (منطقه ویژه بوشهر، ۲۰٪)؛ (گناوه، ۲۰٪)؛ (چابهار، ۱۰٪)؛ (آبادان، ۲۰٪)؛ (دیر، ۲۰٪)؛ (کنگان، ۲۰٪)؛ (دیلیم، ۲۰٪)؛ (چوئبیده، ۲۰٪).

۲۵. آمار دریافت شده از گمرک ج.ا.به نشانی: <http://www.irica.gov.ir/Portal/Home/ShowPage.aspx>

۲۶. نامه ارسالی از طرف گمرک جمهوری اسلامی ایران به مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی با شماره ۵۸۲۴۶/۵۸۲۴۳/۹۴/۲۲ مورخ ۱۳۹۴/۰۴/۰۱ و نامه دریافت شده از گمرک جمهوری اسلامی ایران با شماره ۱۵۶۷۳۶/۱۵۶۷۳۳/۹۴/۲۲ مورخ ۱۳۹۴/۰۸/۱۸.

۲۷. مصوبه شماره ۱۴۱۷۹۴/ت/۵۱۵۵۰ مورخ ۱۳۹۳/۱۱/۲۵ هیأت وزیران.

۲۸. مصوبه شماره ۶۸۹۳۷/ت/۴۲۶۷۹ مورخ ۱۳۸۸/۰۴/۰۱ مقرر می‌دارد: گمرک ج.ا. ایران موظف است از ابتدای سال ۱۳۸۸ در قبال ارائه گواهی اسقاط هر دستگاه خودرو مسافر بر شخصی تأیید شده

نمی‌شوند و علت اختلاف رقم به دست آمده از این روش در سال ۱۳۹۳ (۷,۱۲۷ میلیارد ریال) با رقم برآوردی (۵۵,۵۸۵ میلیارد ریال) همین نکته می‌باشد.

۳۵. نرخ متوسط حقوق ورودی اسمی، نرخ‌ی است که از میانگین نرخ‌های مربوط به تمامی کالاهای مندرج در طبقه‌بندی نظام هماهنگ شده توصیف‌کنندگی کالا (HS) که در ضمیمه کتاب قانون مقررات صادرات و واردات درج شده است، حاصل می‌شود.

۳۶. نرخ متوسط حقوق ورودی واقعی متوسط نرخ‌ی است که به صورت واقعی از واردکنندگان اخذ شده و از حاصل تقسیم میزان ریالی حقوق ورودی اخذ شده توسط گمرکات بر کل ارزش ریالی کل واردات حاصل می‌شود.

۳۷. قانون امور گمرکی، مصوب ۱۳۹۰/۰۸/۲۲ مجلس شورای اسلامی و تأیید مورخ ۱۳۹۰/۰۹/۰۲ شورای نگهبان.

۳۸. برابر است با: ۱۰۰ / (ارزش ریالی کالاهای وارداتی در هر طبقه * نرخ حقوق ورودی اسمی هر طبقه). به عبارت دیگر این رقم بیانگر این است که در مجموع از هر طبقه‌ی تعرفه‌ای چه ارزشی وارد شده و مجموع حاصل ضرب این دو در هر طبقه‌ی تعرفه‌ای تقسیم بر ۱۰۰ میزان درآمدی است که می‌بایست عاید دولت می‌شد.

۳۹. این رقم براساس محاسبات تحقیق به دست آمده است.

۴۰. لازم به ذکر است ارقام فوق مربوط به کالاهایی است که از آن طبقات تعرفه‌ای، واردات صورت گرفته است و ممکن است نرخ حقوق ورودی اسمی بالاتر از ۱۲۰ درصد نیز در کتاب قانون مقررات صادرات و واردات طی سال‌های ۹۳-۱۳۸۹ وجود داشته باشد، ولی از آن مأخذ تعرفه‌ای، طی سال‌های فوق وارداتی صورت نگرفته است، به همین دلیل به منظور پرهیز از تأثیر ناصحیح آن در محاسبه میانگین تعرفه‌ها، آن دسته از طبقات تعرفه‌ای که وارداتی از آنها انجام نشده است از فهرست مذکور حذف شده است.

۴۱. رئیس‌جمهوری مطلق، توتونچی ملکی، ۱۳۹۱: ۱۱.

۴۲. جلالی موسوی، ابوحمزه، حلاج نیشابوری، ۱۳۹۳: ۵، ۱۹، ۱۸، ۲۰.

۴۳. توتونچی ملکی، ۱۳۹۳: ۹، ۱۰.

۴۴. قانون اصلاح موادی از قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران و چگونگی برقراری و وصول عوارض و سایر وجوه از تولیدکنندگان کالا و ارائه‌دهندگان خدمات و کالاهای وارداتی مصوب ۱۳۸۱.

۴۵. قانون ساماندهی مبادلات مرزی مصوب ۱۳۸۴/۰۷/۰۶ مجلس شورای اسلامی و تأیید مورخ ۲۰ / ۷ / ۱۳۸۴ شورای نگهبان؛ ماده ۶ - ارزش کل کالاهای قابل مبادله در مناطق مرزی تعیین شده موضوع

این قانون، متناسب با وضعیت اجتماعی، اقتصادی و تعداد ساکنان مرز نشین محدوده‌های مرزی، توسط دولت تعیین خواهد شد. این میزان برای کل کشور هر ساله معادل سه درصد (۳٪) کل واردات کشور به مأخذ سال قبل تعیین می‌گردد که باید در مقابل سه درصد (۳٪) صادرات کالاهای غیرنفتی به مأخذ سال قبل انجام گیرد.

۴۶. تازی، فتح‌اله و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۵۹.

منابع

آمار دریافتی از گمرک با شماره ۱۳۹۴/۰۴/۰۳ مورخ ۲۲/۲۵۳/۹۴/۶۰۲۹۸ در پاسخ به نامه ۸۲-۱۴/۶۶/۲۶۹۴ مورخ ۱۳۹۴/۰۳/۲۳ مرکز پژوهش‌های مجلس.

آمار دریافتی از ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز به شماره ۱۳۲۹۹/۹۶/۱۳۲۹۹ ص مورخ ۱۳۹۶/۰۷/۲۶ در پاسخ به نامه ۱۳۰۰۰/۶۵۳۰-۸۲ مورخ ۱۳۹۶/۰۶/۰۶ مرکز پژوهش‌های مجلس.

بنایی، رضا (۱۳۸۱)، «آشنایی با مقررات گمرکی و ترخیص کالا»، مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، شرکت چاپ و نشر بازرگانی، تهران. تازی، فتح‌اله و همکاران (۱۳۸۹)، تأثیر تعرفه‌ها در واردات (نظام مناسب در تعیین تعرفه کالاهای وارداتی)، مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۵۹.

توتونچی ملکی، سعید (۱۳۹۳)، «بررسی لایحه بودجه سال ۱۳۹۴ کل کشور ۴۰. مالیات‌ها»، مرکز پژوهش‌های مجلس، گزارش با شماره مسلسل: ۱۴۰۸۵.

رئیس‌جمهوری مطلق، رسول و سعید توتونچی ملکی (۱۳۹۱)، «بررسی لایحه بودجه سال ۱۳۹۲ کل کشور ۴۳. مالیات‌ها»، مرکز پژوهش‌های مجلس، گزارش با شماره مسلسل: ۱۲۹۰۸.

سایت سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری به نشانی:

<http://www.ichto.ir>

سایت سازمان امور مالیاتی استان مازندران به نشانی: <http://www.lintamedia.ir/ShowNews.aspx?os=dBatjER7mEo=&id=6595>

صادقی یازندی، سیف‌الله و مسعود طارم‌سری (۱۳۸۵)، فرهنگ توصیفی اصطلاحات تجارت بین‌الملل و سازمان جهانی تجارت، شرکت چاپ و نشر بازرگانی، مؤسسه مطالعات پژوهش‌های بازرگانی، وزارت بازرگانی، تهران.

جلالی موسوی، عاطفه؛ داریوش ابوحمزه و شهرام حلاج نیشابوری (۱۳۹۳)، «بررسی لایحه بودجه سال ۱۳۹۴ کل کشور ۳۷. طرح‌های تملک دارایی‌های سرمایه‌ای»، مرکز پژوهش‌های مجلس، گزارش با شماره مسلسل: ۱۴۰۸۲.

غلامی باغی، سعید (۱۳۸۷)، «نرخ تعرفه بهینه و حمایت از تولید»، مرکز پژوهش‌های مجلس، گزارش با شماره مسلسل ۹۵۵۱.

غلامی باغی، سعید (۱۳۹۱)، «ساماندهی معافیت‌های منطقه‌ای (تخفیف سود بازرگانی برخی بنادر و گمرکات)»، مرکز پژوهش‌های مجلس، گزارش با شماره مسلسل ۱۲۷۳۸.

قانون امور گمرکی، مصوب ۱۳۹۰/۰۸/۲۲ مجلس و تأیید مورخ ۱۳۹۰/۰۹/۰۲ شورای نگهبان.

قانون اصلاح موادی از قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران و چگونگی برقراری و وصول عوارض و سایر وجوه از تولیدکنندگان کالا، ارائه‌دهندگان خدمات و کالاهای وارداتی، مصوب ۱۳۸۱/۱۰/۲۲ مجلس، تأیید ۱۳۸۱/۱۰/۲۵ شورای نگهبان.

قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، مصوب ۱۳۸۳/۶/۱۱ مجلس، مصوب ۱۳۸۳/۷/۱۶ مجمع تشخیص مصلحت نظام.

قانون بودجه سال ۱۳۸۶، مصوب ۱۳۸۵/۱۲/۲۴ مجلس، تأیید ۱۳۸۵/۱۲/۲۴ شورای نگهبان.

قانون برنامه پنج‌ساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران، مصوب جلسه مورخ ۱۳۸۹/۱۰/۱۵ مجلس و تصویب ۱۳۸۹/۱۰/۲۵ مجمع تشخیص مصلحت نظام.

قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه جمهوری اسلامی ایران، مصوب جلسه مورخ ۱۳۹۵/۱۲/۱۴ مجلس و تصویب ۱۳۹۵/۱۲/۲۱ مجمع تشخیص مصلحت نظام.

قوانین بودجه سنواتی طی سال‌های ۹۴-۱۳۹۲.

قوانین بودجه سنواتی طی سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۹۲ و نامه دریافت شده از گمرک با شماره ۱۵۶۷۳۶/۲۲/۲۵۳/۹۴/۱۸ مورخ ۱۳۹۴/۸/۱۸.

ماده ۶ قانون ساماندهی مبادلات مرزی مصوب ۱۳۸۴/۰۷/۰۶ مجلس و تأیید مورخ ۲۰/۷/۱۳۸۴ شورای نگهبان.

ماده (۷) قانون هیأت امنای صرفه جویی ارزی در معالجه بیماران مصوب ۱۳۷۸/۹/۲۱ مجلس و تأیید مورخ ۱۳۷۸/۹/۲۸ شورای نگهبان.

ماده (۱۲) قانون رفع برخی از موانع تولید و سرمایه‌گذاری صنعتی مصوب ۱۳۸۷/۸/۲۵ مجلس و تصویب ۱۳۸۷/۸/۲۵ مجمع تشخیص مصلحت نظام.

بررسی لایحه بودجه سال ۱۳۹۷ کل کشور ۳۱. مالیات بر واردات، شماره مسلسل ۱۵۶۶۱، پژوهش‌های مجلس، ۱۳۹۶/۱۰/۰۷.

مصوبه شماره ۱۴۱۷۹۴/ت/۵۱۵۵۰ ه مورخ ۱۳۹۳/۱۱/۲۵ هیأت وزیران.

موسوی جهومی، یگانه؛ سیدحسین ایزدی؛ محمدرضا رضوی و فرهاد خدادکاشی (۱۳۹۵)، «ارزیابی تأثیر معافیت‌های مالیاتی موضوع ماده ۱۳۲ قانون مالیات‌های مستقیم بر سرمایه‌گذاری و ورود شرکت‌ها به شهرستان‌های کمتر توسعه‌یافته»، پژوهشنامه مالیات، شماره ۳۲، شماره مسلسل ۸۰.

مهاجری، پریسا و سعید توتونچی ملکی (۱۳۹۵)، «بررسی لایحه بودجه سال ۱۳۹۳ کل کشور ۷. بررسی مالیات‌ها»، مرکز پژوهش‌های مجلس، گزارش با شماره مسلسل ۱۳۳۸۷.

نامه ارسالی از طرف مرکز پژوهش‌های مجلس به گمرک با شماره ۱۳۹۴/۰۳/۱۸ مورخ ۱۳۹۴/۰۳/۱۸.

نامه ارسالی از طرف گمرک به مرکز پژوهش‌های مجلس با شماره ۲۲/۲۵۳/۹۴/۵۸۲۴۶ مورخ ۱۳۹۴/۰۴/۰۱ و نامه دریافت شده از گمرک با شماره ۱۵۶۷۳۶/۲۲/۲۵۳/۹۴/۱۸ مورخ ۱۳۹۴/۸/۱۸.

نصیری‌ا قدم، علی و الهه افروزکلارهی (۱۳۹۵)، «سازمان‌های مناطق آزاد تجاری صنعتی؛ ظرفیتی برای توسعه مناطق محروم و مرزی»، سال سیزدهم، شماره سی و یک.